

цигарку й запалив. Тільки тепер він помітив, що робиться навколо нього. Несподіваний арешт так приголомшив його, що він увесь час ішов за філером під враженням свіжої неприємності й не помічав, куди вони йдуть.

Тепер Бойко побачив, що вони стоять край тротуару в снігу на знайомій йому вулиці.

Зима. Замети снігу вкрили брук і тротуари великими кучугурами й заморозили вікна будинків, вкривши шибки шаром білого смальцю. Мороз. Тільки тепер Бойко відчув, що в нього змерзли ноги. Він трохи зіщулився й сховав руки в кишені.

Вулицею пройшов із піснями загін піхоти, навантажений амуніцією до безглуздя. Люди, як ішаки, згиналися під тягарем зброї й військових ранців.

От тепер він, Стефан Бойко, студент політехнікуму й революціонер, стане таким же безсловесним ішаком, м'ясом, що його поведуть на гарматну різанину.

Ця огидна, нестерпуча думка як ножем різонула по ньому. Одчайна блискавична думка про втечу спалахнула в ньому, і він навіть похитнувся від неї.

— Ходім!.. — сказав філер і вийшов трохи наперед.

Бойко пішов за ним. Вони йшли знайомою вулицею, й тепер Бойко думав напружено, до болю в голові, про різні способи втечі.

«Що коли просто кинутись бігти?» Але ця думка відпала, коли Бойко оглянув філера. Це був здоровенний молодець, що піймав би його, як курча. Він, мабуть, і не таких ловив. Йому, мабуть, доводилось частенько допомагати поліції.

«Цікаво чи є в нього револьвер і чи стане він стріляти, коли я його пережену? — знову подумав Бойко. — Навряд, щоб він став стріляти, я ж не терорист і не відомий злочинець. У всякому разі варто

городовика?.. Цього філера?.. Своїх професорів, що виставили його з інституту?.. Увесь цей російський і продажний зброд, що від нього він мріяв звільнити Україну?..

Ні, він краще переховається десь у сховищах міста і, як непомітна миша, допоможе руйнувати цю прогнилу Російську імперію, це глиняне опудало, що його підтримують городовики й жандармерія.

У першу чергу треба було перекинути вусатого яничара, що підтримував російські колонізаторські тенденції, що скрізь за всяку ціну, за наймізерніше тепленьке місечко готовий був вірою і правдою служити Росії, підтримувати кабалу, а тоді вже можна було б розраховатись і з іншими.

Після викидки з інституту Бойко сховався й вирішив на фронт не йти. Хай його папери б'ються за нього на фронті або мандрують по канцеляріях військових відділів та жандарських управлінь.

Переховуватися Бойкові пощастило кілька тижнів, поки скрипуча гарба бюрократизму не знайшла десь його паперів і не почала дошукуватись власника їх.

«От тепер і маєш, — подумав Бойко, крокуючи за філером. — Сховався. Не треба було замислюватись, погана звичка. Коли б він не замислився, то напевне помітив би цього добродія в кашкеті...»

Бойкові стало соромно і злісно, що він так безглуздо попався. Треба було бути ще кілька тижнів надто обережним, поки він сам і його папери не загубились би в цій військовій каші, в цій колотнечі й спекуляції в тилу. Тоді б він вийшов зі свого сховища й почав би підкоп, щоб потім набити його динамітом.

Філер, що йшов трохи позаду Бойка, спинився і став скручувати з тютюну цигарку. Поки той проробляв цю нескладну маніпуляцію, Бойко дістав

невеличка вулиця з поодинокими перехожими, і якраз на розі стояв кремезний городовик.

«Найкращі яничари й городовики з українського походження, — подумав Бойко, — борись тепер з ними.. Ну й попався!.. Так несподівано й одразу».

— Звідки ви мене знаєте?.. Я вас і разу не бачив! — запитав Бойко, пройшовши кілька кроків.

— Ми-то вас знаємо!. — самовпевнено відповів філер.

Розмова вичерпалась, далі можна було розмовляти лише в жандарському управлінні, куди тепер вони, очевидно, йшли.

Бойко допіру вийшов з дому й цей арешт був для нього, як помії на голову. Він навіть не уявляв, що його могли так швидко вислідити. Правда, він уже кілька днів помічав, що за ним стежать якісь невідомі особи, але щоб так швидко наступила розв'язка, він не сподівався.

Лише кілька тижнів, як його виключили як непевний елемент із політехнічного інституту й передали його справу до військового відділу.

На фронт, на фронт, як добре консервоване м'ясо! Під німецькі гармати, як лагоминку* для шанцевих паразитів!. Шинелю на плечі, рушницю в руки, раз-два, вперед, вперед, хоробрий вояче, оборонче великої батьківщини!

Але з ким він буде воювати? З такими ж українцями, як і він, з галичанами, що їх, як бидло, погнала на fronti австрійська офіцерня, або з німцями, такими ж студентами, селянами, інтелігентами, як і він, до яких він не мав ніяких поганих намірів?.. Кого він буде обороняти?.. Велику батьківщину Росію? Цього

* Смаколик.

Полювання на вулицях міста

Людина в чорному студентському пальті й у чорній смушковій шапці вийшла з-за рогу вулиці й несподівано наткнулась на другу людину в чорних чоботах, в короткому підбитому бавовною пальті й кашкеті з козирком. Людина в студентському пальті ступила один крок убік, щоб розминутись, але людина в чорних чоботах знову загородила дорогу.

— Ви Стефан Бойко?

— Я!

— Ідіть зі мною!.. Ви арештовані!

— Чому?.. Яке ви маєте пра...

Але, оглянувшись, людина в студентському пальті, вона ж Стефан Бойко, не договоривши, відразу рушила за філером^{*} у чорних чоботах і в кашкеті.

— Краще без скандалу!.. — промовив філер.

На розі вулиці стояв кремезний городовик з бляшкою-номерком на теплій круглій шапці, з величезними чорними вусами й запитливо поглядав на них.

Стефан Бойко, одразу оцінивши становище, не перечачи, пішов за філером. Коли б це було на людній вулиці й поблизу не було городовика, він скандалом міг би зібрати натовп і в натовпі втекти. Але це була

* Філер — агент таємної поліції, який за кимось стежить.

Жанна батальйонерка

Роман

Рецензії на «Жанну батальйонерку» так само неприхильні. Основний закид: що в такій сучасній і плідній темі, як «імперіялістична війна та революція», автор навіть не спробував показати масу, «не показав ніяких соціально-політичних процесів, обмежуючись, знов таки, переказуванням політичних подій»¹. Попри назву твору, в центрі стоїть не Жанна, а студент Бойко, і за Підгайним, йому бракує активності, а також критик зауважує «схематизм персонажів і сюжету»². Шкурупія звинувачують у «недоробленості» його роману та браку революційного пафосу. Як за тематикою, так і закидами критиків цей роман порівнюють із «Недугою» (1928) Євгена Плужника, іншого київського поета й письменника.

Роман «Жанна батальйонерка» показує тему, не надто висвітлену в українській літературі, а саме Першої світової війни та участі українців у ній.

Автор одразу ставить руба питання братовбивчої війни. Українці воювали з обох боків, самі проти себе, у складі двох імперій: Російської та Австро-Угорської.

З перших сторінок роману натрапляємо на рефлексивну позицію щодо цього питання головного героя, студента київського Політехнічного інституту Стефана Бойка, який не розуміє, навіщо йому йти на фронт Першої світової. Ця програма ніяк не вписується в образ самостійної України, про яку він мріє: «Але

¹ Підгайний Л. Гео Шкурупій. Жанна батальйонерка. — Книгоспілка. — 1930 р. — 167 стор. Тир. 4000. Ціна 1 карб. 60 коп. // Критика. — 1930. — № 6. С. 150.

² Там само. — С. 152.

І не дарма саме в Києві видаються його книжки, бо з Києва все почалося: окремі розділи роману друкувалися на сторінках київського журналу «Життя й революція», а власне текст було видано 1930 року у видавництві «Книгоспілка» (що розташовувалося спочатку в Києві, згодом — у Харкові).

Критики ставлять Шкурупія в один ряд з письменниками 1920-х, які творили в Києві більш чи менш традиційно. До них у своїй статті «Українська художня проза в Києві» Фелікс Якубовський зараховує Степана Васильченка, представника реалістичного напрямку, Михайла Івченка, який пробує писати новий побут, і молодших: Валер'яна Підмогильного, Бориса Антоненка-Давидовича, Григорія Косинку та Яківа Качура. З-поміж київської когорти письменників Гео Шкурупій — найрадикальніший, найбільш «деструктивний», який «зовсім порвав із старою прозовою традицією, перегорівши у футуристичних боях проти старих культурних цінностей». Критик також підкреслює Шкурупієву орієнтацію на західних письменників: О. Генрі, Едгара По, а також Майн Ріда, Кіплінга, Буссенара. Свій неповторний стиль, попри деякі огріхи, все ж молодий автор вже має, зауважує Якубовський^{*}.

Далі гостріша критика і клеймо — «дрібнобуржуазний пацифіст Ремарк» за новелу «Місяць з рушницею». Молодого автора громлять критики за «споглядальний, а не активний підхід до теми», за те, що автор, мовляв, підтримує демобілізаційні настрої^{**}.

* Якубовський Ф. Українська художня проза в Києві // Глобус. — 1927. — № 4. — С. 56, 58.

** Полторацький Ол. Подарунок Лочафові від Гео Шкурупія // Критика. — 1931. — № 10. — С. 132-133, 136.